VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Asiantuntijalausunto / VNEUS
Lainsäädäntösihteeri Maria Peltoniemi
Asianumero: E 17/2019 vp - EJ 4/2026 vp
Päivämäärä: 1.10.2026

Lausunto asiassa EJ 4/2026 vp, valtioneuvoston jatkokirje asialle E 17/2019 vp koskien Euroopan komission tiedonantoa vuoden 2026 oikeusvaltiokertomuksesta

Vuoden 2026 oikeusvaltiokertomus

Euroopan komissio antoi 17.7.2026 seitsemännen vuotuisen oikeusvaltiokertomuksensa (COM(2026) 900 final). Oikeusvaltiokertomus on yksi EU:n oikeusvaltiovälineistä, jossa pyritään tunnistamaan ja ennaltaehkäisemään oikeusvaltiokehitykseen liittyviä haasteita ja ohjaamaan myönteistä oikeusvaltiokehitystä jäsenvaltioissa.

Oikeusvaltiokertomuksessa esitetään yhteenveto EU:n oikeusvaltiotilanteesta sekä jäsenvaltiokohtaisiin maakohtaisiin lukuihin sisällytetyt arvioinnit kunkin jäsenvaltion oikeusvaltiotilanteesta ja niiden pohjalta annetut maakohtaiset suositukset. Lisäksi komissio on arvioinut jäsenvaltioiden edistymistä vuoden 2025 kertomukseen sisällyttyjen suositusten noudattamisessa. Vuoden 2026 oikeusvaltiokertomus sisältää edellisten vuosien tavoin maaluvut myös neljästä ehdokasmaasta, Albaniasta, Montenegrosta, Pohjois-Makedoniasta ja Serbiasta, mutta näille ei anneta oikeusvaltiokertomuksen yhteydessä suosituksia. Vuoden 2026 oikeusvaltiokertomus sisältää vuoden 2025 tavoin arvion jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilanteesta myös EU:n sisämarkkinoiden näkökulmasta.

Oikeusvaltiokertomuksessa tarkastellaan oikeusvaltiokehitystä neljän oikeusvaltioperiaatteen sisältämän keskeisen pilarin avulla: i) oikeuslaitos, ii) korruptiontorjuntakehys, iii) tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja vapaus, sekä iv) hallitusjärjestelmän osien keskinäinen valvonta (nk. checks and balances).

Komission mukaan oikeusvaltiokertomus tarjoaa viitekehyksen, joka edistää vuoropuhelua ja keskinäistä luottamusta EU:n ja jäsenvaltioiden välillä, ja kertomuksen suositukset ovat edistäneet myönteistä kehitystä jäsenvaltioissa. Komission mukaan vuoden 2025 oikeusvaltiokertomuksessa annetuista suosituksista 47 % on pantu täytäntöön kokonaan tai osittain.

Oikeusvaltiokertomuksessa on tuotu esiin myös muita EU:n oikeusvaltioperiaatteeseen liittyviä välineitä, mm. yleisten asioiden neuvoston oikeusvaltiovuoropuhelu, rikkomusmenettelyt, Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 7 artiklan mukainen menettely sekä EU:n talousarvion suojaamiseen liittyvät mekanismit, mm. yleisestä ehdollisuusjärjestelmästä EU:n talousarvion suojaamiseksi annettu asetus (ehdollisuusasetus). Lisäksi komission on antanut viime vuosina useita aloitteita, joilla on merkitystä oikeusvaltioperiaatteen edistämisessä (mm. Eurooppalainen medianvapaussäädös (EMFA), häirintäkanteita koskeva SLAPP-direktiivi, uusi korruptiontorjuntadirektiivi, EU:n kansalaisyhteiskuntastrategia, oikeusjärjestelmien digitalisaatiota vahvistavat strategiat (Digital Justice@2030 Strategy ja Judicial Training Strategy 2025-2030) sekä demokratian suojelemiseksi annettu Eurooppalainen demokratian kilpi (European Democracy Shield)).

Suomen oikeusvaltiotilanne

Komission arvio Suomen oikeusvaltiotilanteesta on tänäkin vuonna hyvä. Oikeusvaltiokertomuksen mukaan Suomen oikeuslaitosta pidetään edelleen hyvin riippumattomana. Asiantuntijat, kansalaiset ja yritysjohtajat pitävät Suomea yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista. Kertomuksen mukaan joitakin uudistuksia on toteutettu mediamarkkinoiden valvonnan ja julkisen palvelun median riippumattomuuden turvaamiseksi, ja toimittajien suojelun kehys on pysynyt vakaana. Lainsäädäntöprosessi on yleisesti ottaen osallistava ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset ovat avoimet.

Komission suositukset Suomelle vuonna 2026:

- edistää lautamiesjärjestelmän uudistusta ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset;

- toteuttaa lisätoimia oikeuslaitoksen digitalisoinnin edistämiseksi, muun muassa parantamalla sellaisten digitaalisten työkalujen saatavuutta, jotka mahdollistavat menettelyjen käynnistämisen ja seuraamisen verkossa;
- lujittaa ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavaa lahjomattomuus- ja vastuuvelvollisuuskehystä hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt;
- edistää viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamista, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.

Otteita Suomen kannasta (ks. kokonaisuudessaan EJ 4/2026 vp)

Euroopan unioni on Suomen tärkein poliittinen ja taloudellinen viitekehys ja arvoyhteisö. Oikeusvaltiokysymysten osalta Suomi jatkaa toimintaansa pitkäaikaisella linjallaan ja edistää oikeusvaltioperiaatteen toteutumista ja korruption torjuntaa EU:ssa.

Oikeusvaltioperiaatteella on merkitystä kansalaisille ja yrityksille kaikkialla EU:ssa sekä EU:n toiminnan uskottavuudelle myös globaalisti sen toiminnassa kansainvälisten kumppanien kanssa. On tärkeää, että unionissa jatketaan määrätietoisesti työtä oikeusvaltioperiaatteen ja unionin yhteisten arvojen ylläpitämisessä, sillä tämän avulla parannetaan eurooppalaisten demokratioiden häiriönsietokykyä ja keskinäistä luottamusta. Keskinäinen luottamus osaltaan varmistaa myös investointeja suosivan toimintaympäristön toteutumista sisämarkkinoilla.

Komission vuotuinen oikeusvaltiokertomus on keskeinen työväline oikeusvaltioperiaatteen edistämisessä EU:ssa. Valtioneuvosto yhtyy komission näkemykseen siitä, että oikeusvaltiokertomuksen ja sen mahdollistaman vuoropuhelun avulla on osaltaan edistetty myönteistä oikeusvaltiokehitystä jäsenvaltioissa, ja yleistä tietoisuutta oikeusvaltioperiaatteen merkityksestä. Valtioneuvosto pitää positiivisena, että vuoden 2026 oikeusvaltiokertomuksessa kehityksen vahvistetaan jatkuneen yleisesti ottaen hyvään suuntaan, vaikka tilanne vaihteleekin jäsenvaltioittain ja politiikanaloittain, ja joitakin haasteita on edelleen.

Valtioneuvosto pitää arvokkaana komission tekemää työtä oikeusvaltioperiaatteen ylläpitämiseksi ja oikeusvaltiovälineiden kehittämiseksi. Jotta unioni voi vastata tehokkaasti muuttuviin oikeusvaltiohaasteisiin, on tärkeää, että jo olemassa olevia oikeusvaltiovälineitä käytetään tehokkaasti ja toisiaan täydentävästi, ja että uusia välineitä kehitetään tarvittaessa myös jatkossa.

Oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamisen on oltava ennakkoedellytys kaiken EU-rahoituksen saamiselle. Valtioneuvostolle on keskeistä, että tulevaan rahoituskehykseen (MFF 2028-2034) ja siihen kytkeytyvään muuhunkin EU-rahoitukseen sovelletaan mahdollisimman vahvaa ja vähintäänkin nykyistä vastaavaa ehdollisuutta, kuten oikeusvaltioperiaatteen noudattamiseen kytkeytyvä ehdollisuus. Valtioneuvosto tukee komission esittämiä toimia oikeusvaltio- ja perusoikeusehdollisuuden vahvistamiseksi. Valtioneuvosto viittaa tässä yhteydessä vuotuiseen oikeusvaltiokertomukseen ja katsoo, että kullekin jäsenvaltiolle osoitetut suositukset tukevat sekä EU:n nykyisten että tulevien jäsenvaltioiden demokratiakehitystä. Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että esitetyt horisontaaliset periaatteet, perusoikeuskirjaehdollisuus ja oikeusvaltioehdollisuus, toimivat lisäedellytyksinä rahoituksen saamiselle ja tuovat siten lisäsuojaa jo voimassa olevan ehdollisuusasetuksen ohella.

Valtioneuvosto korostaa komission keskeistä roolia oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen seurannassa ja itsenäistä roolia suositusten laatimisessa. Valtioneuvosto pitää hyvänä, että komissio pyrkii laatimaan jäsenvaltioille oikeusvaltiokertomuksessa antamansa suositukset aikaisempaa kohdennetummiksi ja täsmällisemmiksi, ottaen huomioon suositusten mahdollinen rooli NRP-asetuksen täytäntöönpanossa.